АНАЛИЗ

Борис Попиванов

Политбарометър

Година 26, брой 5
1 септември – 1 ноември

Friedrich Ebert Stiftung

Издател

Фондация Фридрих Еберт | Бюро България
Ул. Княз Борис I 97 | 1000 София | България

Отговорен редактор:
Жак Папаро | Директор, ФФЕ, Бюро България
тел.: +359 2 980 8747 | факс: +359 2 980 2438
bulgaria.fes.de

Контакт:
office.sofia@fes.de

Използването с търговска цел на всички, издадени от Фондация Фридрих Еберт (ФФЕ) публикации, не е позволено без писменото съгласие на ФФЕ.

Мненията, изразени в тази публикация, принадлежат на автора/авторите и не отразяват непременно позицията на Фондация Фридрих Еберт.

Повече информация по темата ще намерите тук:
↗ bulgaria.fes.de

Friedrich Ebert Stiftung

Година 26, брой 5
1 септември – 1 ноември

Политбарометър

Съдържание

1. Външнополитическа динамика 3

2. Развитие на политическата ситуация 5

3. Състояние на партийната система 8

4. Прогресивният политически и обществен дневен ред 10

5. Основни изводи, прогнози и препоръки 11

1.
Външнополитическа динамика

Ситуацията на повишена несигурност. Периодът бе белязан от събития, които засилиха притесненията за националната сигурност на България. Избухнаха взривове в складове за боеприпаси на военен завод край Дряново. Запалени бяха антени на глобалната система за сателитен интернет „Старлинк“ край Плана. Можем да припомним, че още в края на август в Драгалевци бе разкрит мощен заглушител на навигационни сигнали, намиращ се в опасна близост до Летище София. В някои от случаите има заподозрени извършители, но все още липсва достоверна и проверена информация за поръчителите. Но всъщност истински голямата новина бяха три поредни атаки с дронове срещу кораби, минаващи през изключителната икономическа зона на България в Черно море, съответно на 6, 13 и 28 октомври. Пет кораби са улучени тежко, три от тях са потънали, над 20 моряци се намират в неизвестност и вероятно са загинали. Инцидентите провокираха опасения за срив на корабоплаването в Черно море изобщо, но също и почти консенсусната политическа оценка в България, че руско-украинската война се доближава до границите на страната. Източниците на тези атаки все още не са установени със сигурност, макар да доминира предположението, че идват от Русия.

Въпросът за Черно море. Дроновите атаки предизвикаха политически дебат за поведението на България. Кристализираха две основни позиции. Първата, изразявана от правителството и президента Илияна Йотова с откритата подкрепа на Българската социалистическа партия (БСП) и фактическото, макар и негласно съгласие на националистическата партия „Възраждане“, настоява, че генералното решение на проблема е единствено траен мир между Русия и Украйна, и следователно всички усилия на българската външна политика трябва да бъдат ориентирани в тази посока. Втората позиция, защитавана най-вече от опозиционните „Продължаваме промяната“ (ПП) и „Демократична България“ (ДБ), а малко по-умерено от ГЕРБ и Движението за права и свободи (ДПС), апелира за ясно назоваване на Путиновия режим в Русия като виновник и сближаване с европейските и евроатлантическите партньори на България в търсене на по-добра защита. Първите смятат вторите за „войнолюбци“, докато вторите обвиняват първите в „прокремълски слугинаж“. Протичащата по същото време кампания за президентските избори изостря допълнително градуса на политически сблъсък по тази тема.

Вътрешнополитически консенсус не бе постигнат. Президентът Йотова свика Консултативен съвет по националната сигурност, в който участват и лидерите на опозиционните партии, за да може да се изработи единна българска позиция. Съветът прие документ с поредица от конкретни мерки, но определи прекратяването на огъня в Украйна като най-сигурен начин за отстраняване на рисковете – теза, с която опозиционните лидери не се съгласиха. Опозицията намери за половинчато и дори унизително решението на министър-председателя Румен Радев да привика руската посланичка в София Елеонора Митрофанова, за да ѝ съобщи логиката, съгласно която Русия има най-голям интерес от дроновите атаки. Политическото заключение, лансирано от опозицията, бе категорично – отказът да бъде назована Русия като виновник работи за Москва и подкопава европейското бъдеще на България.

Дроновите атаки, освен проблем сами по себе си, послужиха и за катализатор на две външнополитически линии, вече защитавани от управляващите. Първата е регионална и се отнася до сигурността в Черно море. Още на 23 септември, две седмици преди първата атака, президентът Йотова развi в реч пред Общото събрание на ООН в Ню Йорк визията за Черно море като зона за безопасно корабоплаване, която трябва да бъде гарантирана от международната общност. След атаките Йотова и правителството предприеха серия от дипломатически инициативи, които имат за цел постигане на мораториум върху военни действия в Черно море. На това бяха посветени няколко спешни консултации и срещи между държавните и правителствените ръководители, външните и военните министри на България, Румъния и Турция. Българската инициатива бе представена от премиера Радев на Европейския съвет в Брюксел и от външния министър Велислава Петрова-Чамова на френския ѝ колега Жан-Ноел Баро. Втората външнополитическа линия има далеч по-амбициозен хоризонт и засяга перспективата на руско-украинския конфликт. България по-активно от всякога се застъпва за включване на ЕС в мирния процес. Премиерът Радев и президентът Йотова в различни формати защитиха тезата, че „войната на изтощение“ не може да донесе добър резултат за Европа, поради което е необходима смяна на досегашната формула „мир чрез сила“ с нова формула „мир чрез преговори“. Инициативата на финландския президент Александър Стуб и на норвежкия премиер Йонас Гар Стьоре да проведат разговор с руския президент Владимир Путин бе широко представена като израз на вече променящо се отношение на Европа към войната в Украйна. Срещата на Радев с Кирило Буданов, съветник на украинския президент Володимир Зеленски, в навечерието на макар и неуспешни руско-украинско-американски разговори в САЩ поддържаше същото внушение – че България е в час с новите глобални тенденции и може да допринесе за изработване на ефективен европейски мирен план.

Отношенията със Северна Македония. Българската позиция спрямо Северна Македония остава неизменна. Тя се опира на разбирането, че Северна Македония трябва да впише българите в своята конституция и да прекрати използването на език на омразата към България; а проблемът с европейската интеграция на тази държава не е двустранен, между София и Скопие, но между Скопие и Брюксел, и е фиксиран в т.нар. „европейски консенсус“, или „френско предложение“ от 2022 г. Позицията на Северна Македония, на свой ред, все по-ясно приема, че пречките за европейската интеграция идват от националистическите аспирации на България, като Европейският съюз (ЕС) трябва да бъде убеден, че въпреки всички добри намерения с България не може да се работи. Определено може да се твърди, че Северна Македония не желае подобряване на двустранните отношения.

Визитата на председателката на Европейската комисия (ЕК) Урсула фон дер Лайен в Скопие бе използвана от северномакедонските власти, за да настояват за по-активно европейско посредничество за деблокиране на преговорите. Фон дер Лайен препоръча директен диалог със София. За да демонстрира добрата си воля, правителството изпрати своя външен министър Тимчо Муцунски в българската столица, с ясното съзнание, че пробив не може да бъде постигнат при липса на всякакво по-конкретно послание. Поредната инициатива на премиера Християн Мицкоски дойде в края на октомври и е свързана с настояването конституционните промени да бъдат предшествани от План за действие за правата на малцинствата между България и Северна Македония. Непрекъснатото поставяне на нови условия от страна на Скопие цели да внуши обратното – че София поставя нови условия и не е готова за сътрудничество.

Натрупват се достатъчно примери, че правителството на Мицкоски третира отношенията с България като въпрос на национална идентичност и предпочита да ги прави нерешими. Първо, споразумението между Гърция и България за връщане на тленните останки на цар Самуил на България предизвика гневни реакции в Северна Македония, която смята Самуил за македонски цар и държи негов паметник на централния площад в Скопие. Мицкоски заговори за нова „Бледска спогодба“, този път срещу Северна Македония. Беше направена референция към българската окупация от Втората световна война, като тогавашната българска държава експлицитно бе окачествена като „фашистка“. Второ, хората, пребили три години по-рано секретаря на българския клуб в Охрид Християн Пендиков, бяха оправдани от съда. Трето, казусът с българката Ива Михайлова, съдена за тежко престъпление, получи неочаквано развитие. След системните откази на северномакедонските власти да разрешат българска лекарска помощ за Михайлова, тя изведнъж се озова в България с твърдението, че е преминала границата законно. В отговор Северна Македония привика българския посланик и поиска екстрадиция на Михайлова, заплашвайки със сезиране на всички компетентни международни институции за възпрепятстване на правосъдието.

2.
Развитие на политическата ситуация

Изпитанията на управлението. Формулата „деолигархизация + върховенство на закона + нов икономически модел“ бе залегнала в основата на правителствената програма. В началото на есенния политически сезон мнозинството на „Прогресивна България“ (ПБ) опита да конкретизира тези постановки.

В областта на „деолигархизацията“ водеща роля пое вътрешният министър Иван Демерджиев. Представена бе проверка на обществените поръчки за мантинели на пътища, от която излиза, че фирмите, получавали средства по тези поръчки, са прехвърляли част от средствата към дружество, финансиращо пътувания на лидера на ДПС Делян Пеевски. Пеевски категорично отрече. Следваща стъпка бяха арестите на кметове на ДПС – Димитър Гавазов в Сунгурларе и Радослав Ревански в Белица – обвинени, че заедно с бургаския областен лидер на партията Христо Широков са упражнявали търговия с влияние. Твърдата защита на засегнатите лица от страна на ДПС изнесе в публичното пространство спор дали става дума за постепенен демонтаж на олигархичния модел, или за политическа репресия срещу опозицията.

В медийните очаквания проблемът с върховенството на закона се свързва с избора на нов Висш съдебен съвет (ВСС). Професионалната квота в Съвета върви към запълване – вече са избрани четирима представители на прокурорите; предстои изборът при съдии и следователи. По-деликатен е въпросът с парламентарната квота, която години наред се разглежда като препъни-камък за излизане от кризата на съдебната власт. Още преди изборите се смяташе, че ПБ ще трябва да влезе в разбирателство с ПП и ДБ, за да постигне необходимото мнозинство от 160 депутати. Това разбирателство не е налице, а отношенията между ПБ и другите две партии прогресивно се влошиха. Стремежът и на ПБ, и на ПП и ДБ, е да внушат, че номинират кандидати, ползващи се с широка подкрепа в професионалните среди и гражданския сектор, така че изборът им да изглежда „надполитически“. ГЕРБ и ДПС не издигнаха свои кандидати, но очевидна е амбицията им да се превърнат в арбитри на самия избор. Изслушванията и самото гласуване са насрочени за ноември. Поне засега коментаторите са скептични, че процедурата ще приключи бързо и без политически сблъсъци.

На дневен ред в икономическата сфера идва бюджетът за 2027 г. През октомври проектът за бюджетен план бе внесен за съгласуване в ЕК. Основните параметри, огласени от правителството, включват ограничаване на разходите и дълга, свиване на дефицита до 3,5% на касова основа, 8% увеличение на пенсиите, 5% на заплатите в бюджетния сектор и 7,5% на педагогическите специалисти. Предвиден е и ръст на минималната работна заплата.

Още от самото начало бюджетните намерения на правителството са подложени на яростни критики от страна на опозицията. Правителството е обвинено, че забавя внасянето на официалния проект в Народното събрание заради президентските избори, защото проектът вероятно е толкова лош, че би отблъснал привържениците на правителствения кандидат. Синдикатите обявиха, че разбиранията на кабинета за минимална работна заплата водят до по-ниско увеличение отколкото би се получило с отменената формула на предишните управления. Остри дискусии породи решението на Конституционния съд да отмени две от разпоредбите на действащия бюджет за 2026 г. Опозиционната версия, че още първият бюджет на кабинета „Радев“ е толкова зле направен, че противоречи на Конституцията, всъщност е доста пресилена, защото се касае действително само до два текста. По-съществената е, че обект на предварителна атака е липсата на философия в новия бюджет. Дълго време тезата на ПБ беше, че бюджетът за 2026 г. е породен от наследството на предните управления и не съдържа значителни реформи, а същинската политика на партията ще проличи в следващия бюджет. Обвиненията, че такава политика не съществува, заместена от мерки на парче, предхождат внасянето на самия законопроект. Радевото управление е критикувано за безидейност и некомпетентност, защото съчетавало надежди за фискална консолидация с щедри социални компенсации. Социалните мерки срещу кризата са многобройни. Тук тях влизат „инфлационният чек“ за горивата, решението за таван на цените на електро- и топлоенергия до лятото на следващата година, глобите за нелоялни практики на големи търговски вериги. Оспорвани в своята ефективност от опозиция и синдикати, тези мерки ще бъдат наново подложени на парламентарния текст в дискусията по бюджета.

Предизборната кампания и нейната развръзка. Това бяха изборите с най-много регистрирани кандидат-президентски двойки в историята на българската демокрация (27) и, може би парадоксално, тези с най-ниска избирателна активност също в историята – съответно 23% на първи тур и 28,6% на втори тур. Още няколко обстоятелства оформят специфичния контекст на тази изборна надпревара. Първо, намалява броят на кандидатските двойки, издигнати от политически партии или коалиции, за сметка на „независимите“, издигнати от инициативни комитети. На тези избори едва 7 от 27 двойки са издигнати от партии или коалиции, в сравнение с 14 от 23 на предходните избори през 2021 г. и с 11 от 21 на вота през 2016 г. Затвърждава се тенденцията

партийната номинация да се счита за ограничаваща, а не стимулираща електоралната подкрепа. Второ, резултатите на първия тур показват, че значително число от кандидат-президентските двойки съумяват да привлекат подкрепа, по-малка от събраните от тях подписи за регистрация. Сред 20-те независими кандидати на настоящите избори, цели 9 (практически половината!) са депозирали над 2500 валидни подписи на граждани и накрая са получили под 2500 валидни гласове на урните. Явно е, че критериите за допускане до участие не работят ефективно и лесно могат да бъдат заобиколени от участниците. Трето, въпреки внушителния брой кандидати, малцина съумяват да добият широка разпознаваемост и да разкажат изборния си резултат като сериозна тежест в политическия процес. Данните от първия тур са недвусмислени: ако оставим настрани първите три кандидат-президентски двойки, останалите 24 получават сумарно едва 16% от всички гласове. Ако пък се абстрахираме от първите 6, последните 21 взимат общо едва 5% от всички гласове. Това сочи, че фрагментацията на политическия процес в България не води до фрагментация на самия вот. Гласуващите се ориентират към няколко основни конкуренти. И четвърто, за първи път в историята втората политическа сила, ГЕРБ, не застава зад кандидат-президентска двойка, а една от останалите парламентарни партии, ДПС, не издига и не подкрепя официално никого нито на първия, нито на втория тур.

Първоначалните ориентации на участниците в изборната надпревара могат условно да се проследят по профила на кандидатите. Сред тях най-голямо присъствие държат групи с чисто националистически убеждения и послания; и такива с русофилско-традиционалистки. Тяхното включване в изборите е донякъде показателно за разбирането, че българското общество очаква най-вече защита срещу глобализма и либерализма. Съзнанието, че хората са уморени от политическа безпътица и притеснени от нарастващото международно напрежение, доминираше и в избора на слогани. Кандидатите, стигнали до балотаж, Илияна Йотова и Андрей Гюров, предпочетоха – въпреки иначе големите различия помежду си – за мото на своите кампании доста сходни тези, съответно „За България в сигурни ръце“ при Йотова и „За стабилна и сигурна България“ при Гюров. Повечето от основните участници имаха свои „двойници“, в смисъл на кандидат-президентски двойки, които разгръщаха посланията си в същия идеологически и политически регистър като двойките с по-висок рейтинг – и вероятно се надяваха да привлекат част от техните избиратели. Такива примери са кандидатите за президент Иван Христанов и Николай Ненчев по отношение на Андрей Гюров, както и Георги Димов и Боян Расате по отношение на Костадин Костадинов. Разбира се, не бива да се пренебрегват и чисто прагматични и неполитически мотивации. В много анализи се посочват значението на медийните пакети на кандидат-президентските двойки като стимул, както и възможността президентският вот да се експлоатира за лична популярност в кариера извън политиката, например на попфолк сцената.

Още на старта на кампанията проучванията бяха очертали три двойки като водещи: действащият президент Илияна Йотова с кандидат за вицепрезидент директорът на Българската телеграфна агенция Кирил Вълчев; бившият служебен премиер Андрей Гюров с кандидат за вицепрезидент бившият главен секретар на Вътрешното министерство Георги Кандев; и лидерът на партия „Възраждане“ Костадин Костадинов с подгласник популярният журналист и евродепутат от партията Петър Волгин. Йотова и Вълчев получиха подкрепата на управляващата „Прогресивна България“ и на лявата БСП; а Гюров и Кандев – подкрепата на опозиционните ПП и ДБ. Очакванията, базирани на проучвания, сочеха голяма преднина на Йотова на първи тур пред Гюров, с трето място за Костадинов, и ясна победа на Йотова на втори тур. Първи тур обаче завърши с минимална разлика между Йотова и Гюров в полза на Йотова (2,5%, или 42 хиляди гласове) и масови предположения, че е възможен обрат.

Причините за тази динамика са разнообразни. От фактологична гледна точка, тезата за крупен пробив на Гюров е неточна. Неговите 32% при безпрецедентно ниската активност всъщност се равняват на под 500000 избиратели, които могат да се обяснят с тотална мобилизация на ядрото на подкрепящите го партии ПП и ДБ. По-голямата новина тук е реалният срив в подкрепата за Йотова, съумяла да привлече драстично по-слаба подкрепа от прогнозираното. Аргументите с умора от чести избори и негласуване поради убеждение в предрешен резултат имат своите основания, но не разкриват цялата картина. Нека предложим още три фактора. Първо, кампанията протече изцяло по дневния ред на щаба на Андрей Гюров. Другите кандидати, Йотова в частност, допуснаха той да бъде още от първия момент представен от медиите като „основен опонент“ на Йотова и сигурен участник в балотажа. Впоследствие месецът преди първия тур протече в постоянни медийни, обществени и политически дискусии по трите теми, начертани и агресивно налагани от Гюровия щаб – предполагаемата вина на Йотова като вицепрезидент за помилване на наркопласьори (случая с т. нар. „петрички Ескобар“, Огнян Атанасов, от 2022 г.); неспособността на Йотова да защити националната сигурност в контекста на дроновите атаки (твърденията за обслужване на Русия и Путиновия режим в противовес с европейските позиции); и антидемократичната същност на Йотовата кандидатура (обвиненията, че е марионетка на премиера Радев и прикрива концентрацията на власт в ръцете на премиера; и внушенията, че толерира посегателствата срещу свободата на словото в случая с журналистката Соня Колтуклиева). В хода на кампанията посланията на Йотова бяха напълно заглушени от тази реторика, която постави кандидатката в обяснителен режим. Второ, кампанията на Гюров бе организирана многопластово и маркетингово убедително, за разлика от твърде шаблонната стратегия на Йотова от срещи и интервюта. Гюров бе изолиран в своеобразен виртуален балон, в който изграждаше образ на компетентен технократ, който обаче и близък до народа и практикува всичко типично за обикновените хора. Посланията и действията на кампанията бяха напълно доминирани от ПП и ДБ, които повишаваха залога на президентските избори до репетиция за парламентарни, и представяха гласуването не като излъчване на държавен глава в парламентарна република, а в драматичен и едва ли не последен шанс за избор

между Европа и Русия, демокрацията и диктатурата, бъдещето и миналото, истината и лъжата. На трети план изключително мащабна мрежа в социалните медии ефективно окарикатуряваше Йотова и ѝ приписваше всички възможни политически, морални и естетически негативи на света, така че вотът за нея, особено в очите на по-младите поколения, да звучи непрестижно. Ефектът от всичко казано бе двоен – мобилизация на собствената електорална общност и демотивиране на чуждите избиратели. За разлика от класическата ситуация, при която действащи президенти имат интерес от ниска избирателна активност, в България налице бе противоположна конфигурация, в която ръстът на активността работи за Йотова, а спадът ѝ – за нейния опонент. Трето, подкрепата на ПБ за Йотова породи далеч по-сложен проблем, отколкото някой е предвиждал. ПБ застана зад нейната кандидатура, но в седмиците преди първия тур практически се дистанцира. Някои непопулярни ходове на правителството се пишеха на сметката на действащия президент, а други, включително арестите на кметове на ДПС, можеха да бъдат тълкувани като неосъзнат знак към привържениците на тази партия да не гласуват за Йотова. Не бива да се забравя, че огромната електорална вълна, донесла абсолютното мнозинство на партията на Румен Радев през април, вече се е отляла. Тревогите от инфлацията и несигурната перспектива всъщност позволяват за част от избирателите разочарованието от Радев да бъде трансформирано във вот за опонентите на неговата кандидатка. В същата посока играе и друго обстоятелство, а именно, че за кратките 5-6 месеца от учредяването си като партия ПБ продължава да няма реални местни структури и не може да мобилизира избиратели по друг начин, освен чрез изявления на премиера, каквито липсваха.

В своята съвкупност тези фактори произведоха резултат на първи тур, който силно обнадежди т.нар. градска десница от ПП и ДБ и донесе коментари, че Йотова е лицето на настъпващия срив на ПБ. Седмицата между двата тура действително породи интрига за развръзката и повиши обществения интерес към президентските избори. Настъпи рязка промяна в хода на кампанията, белязана главно от мобилизацията при Йотова.

Вторият тур на изборите и неговият политически залог. Резултатите от първия тур доведоха до преструктуриране на политическия сблъсък. При Йотова бе конструирана дилемата между нормалност и мир, от една страна, и конфронтация и войнолюбие, от друга. При Гюров бе наложен образът на цивилизационен избор между бъдещето и миналото. На тази основа се формира и партийната подкрепа за двамата кандидати преди балотажа. Между по-силно представените кандидати на първия тур Ивелин Михайлов от „Величие“ даде пряка подкрепа за Йотова, а Костадин Костадинов от „Възраждане“ – непряка, с призива да се гласува против Гюров. Радостин Василев от партия МЕЧ, аналогично, предложи непряка подкрепа за Гюров с призив да се гласува против Йотова. Гражданската инициатива Форум за демократично действие, която от година насам опитва да организира подкрепа за общ „демократичен“ кандидат-президент, излезе с позиция в полза на Гюров, събрала подписите на видни политически фигури от миналото и настоящето на дясното, включително на лидера на ГЕРБ Бойко Борисов, уточнил, че подписва в лично качество, а не от името на ГЕРБ. Излезе и информация, че лидерът на ДПС Делян Пеевски активизира своите привърженици в подкрепа на Гюров. Тази версия почти еднозначно бе потвърдена от неочакванията ръст на гласовете на Гюров в Кърджали и сред българските изселници в Турция само в рамките на една седмица.

Именно тази консолидация около Гюров изгради основите на успешния контраудар на ПБ и Радев. В свое нарочно изявление премиерът обяви, че наблюдаваме опит за реванш на „сглобката“, съвместното управление на ПП-ДБ с ГЕРБ и подкрепата на Пеевски от 2023-24 г., превърнало се в синоним на политическа безпринципност; и че тяхна цел е провокиране на предсрочни парламентарни избори със съпътстващата ги нова политическа криза. Както „сглобката“, така и идеята за нов изборен цикъл са силно непопулярни сред българските граждани и бяха приети от мнозина като заплаха, олицетворявана от кандидатурата на Гюров. Втори работещ инструмент в стратегията на Йотова бе ефективното „опаковане“ на Гюров като партиен продукт на Асен Василев и ПП и ДБ, а не независим кандидат, за което впрочем известни основания съществуваха. Недоверието на голяма част от избирателите към ПП и ДБ и към Василев в частност изигра своята роля. Трети инструмент се оказа категоричното надмощие на Йотова в прекия телевизионен дебат с Гюров по националната телевизия.

Резултатът от всичко това се прояви на балотажа на 1 ноември – ръст в активността с близо 400 хиляди избиратели, и то въпреки отпадането на повечето кандидати от първия тур; над двукратен ръст в подкрепата за Йотова, така че тя да доближи 1,1 млн. гласове; и ограничаване на Гюров до 750 хиляди гласове, т.е. до сбора от ядрото на ПП и ДБ с малки и недостатъчни количествено, но силно компрометиращи добавки от ГЕРБ и ДПС.

3.
Състояние на партийната система

„Прогресивна България“ (ПБ). Ускорената институционализация на управляващата партия е неин заявен приоритет. През септември бяха отчетени над 6000 новозаписани членове, разпределени в 251 общински и районни организации, което се разглеждаше като стъпка по пътя към предстоящите след година местни избори. При всяко положение партийната организация на ПБ все още е в много начален стадий на развитие. Президентските избори показаха на наблюдателите, че ПБ не е в състояние да активизира избиратели и присъства слабо по места. Нещо повече, най-голяма мобилизация има там където ПБ е успяла да привлече актива на БСП.

Ето защо функционирането на ПБ на този етап продължава да се разглежда през политическите баланси в правителството на Румен Радев. Правят се различни предположения за различни лагери и групи, представлявани от различни министри, а властовата йерархия се интерпретира от анализаторите през призмата на достъпа на съответните фигури до премиера. Безспорната информация по тези въпроси е оскъдна.

ГЕРБ-СДС. Партията на Бойко Борисов опитва да изпълнява функциите на „системна алтернатива“ на правителството, критикуваща го, че „харчи много, облага повече и управлява непредвидимо“, но ограничаваща критиките си до парламентарни формати, а най-вече в отговор на обвиненията на ПБ за „лошото наследство“.

Фокусът на общественото внимание при ГЕРБ бе свързан с тяхното решение да не издигнат и подкрепят кандидат за президентските избори. Водещото предположение за този безпрецедентен факт бе свързано с притеснения на лидера Бойко Борисов от слабо представяне, което би донесло на партийната номинация трето или дори по-ниско място, подобно на ситуацията с местния вот в София през 2023 г. Възникваше и логичният въпрос дали в крайна сметка Борисов няма да подкрепи друг кандидат, за да внушава своята незаменима роля за изхода от изборната надпревара. Някои смятаха, че ГЕРБ ще оказва скрита подкрепа за своя кмет на Елин Пелин Ивайло Симеонов, издигнат като независим кандидат за президент, но резултатите от първия тур не потвърдиха това. Други коментари допускаха, че Борисов дискретно „търгува“ част от подкрепата си. В хода на основния сблъсък на изборите между Йотова и Гюров можеше да се забележи, че политически фигури от ГЕРБ като кмета на Стара Загора Живко Тодоров и евродепутата Емил Радев стоят зад Йотова, докато други по-малко публично говорят в полза на „десния кандидат“ Гюров.

Два дни преди втория тур Борисов подписа, заедно с още десетки политици, декларация в подкрепа на Гюров, аргументирана с мотиви за проевропейска политика и защита на националната сигурност. Декларацията излезе буквално в последния момент, не получи широко разпространение в средите на партията и бе последвана от уточнението на самия Борисов, че не ангажира ГЕРБ, а единствено него „като гражданин“. Данните от втория тур не показват съществена роля на избирателите на ГЕРБ в разпределението на гласовете между Йотова и Гюров. Трудно е да се прецени дали става дума за „двойна игра“ – формална заявка за участие в „демократичния лагер“ въпреки първоначалното нежелание на ПП и ДБ да допуснат Борисов там, съчетана с видимо нежелание да се пречи на кампанията на Йотова. Но действително ГЕРБ не съумя да излезе с някакви по-ярки дивиденти от този казус.

„Продължаваме промяната“ (ПП) и „Демократична България“ (ДБ). Двете формации, продължаващи да действат в политически синхрон въпреки формалното си разделение в две парламентарни групи, хвърлиха целия си политически и информационен ресурс в кампанията на Андрей Гюров, до степен, че я превърнаха практически в партийна кампания срещу правителството и премиера. Именно ПП и ДБ даваха тон на атаките срещу Йотова и управлението и оспорваха волята и експертизата на кабинета в областта на националната сигурност. Резултатът изглежда е положителен. Благодарение на участието на Гюров на балотаж и появилата се между двата тура нагласа, че дори е възможно да постигне обрат и да спечели вота, ПП и ДБ ясно заеха мястото на основна опозиция на ПБ.

Движение за права и свободи (ДПС). Партията осъществи преход от „лоялна опозиция“ към открито противостоене на правителството. Разкритията за договорите за мантинелите и полетите на лидера Делян Пеевски, последвани от арестите на кметове на ДПС, сложиха край на двусмислената политическа позиция на движението и то се обърна решително срещу кабинета, като заговори за модел „Радев-Копринков“, използвайки стари внушения за икономически зависимости на премиера, а евродепутатите от ДПС Елена Йончева и Танер Кабилов сезираха европейските институции за политически репресии.

Появи се предположението, че Пеевски доскоро се е надявал на някакво разбирателство с Радев, но през октомври постепенно е осъзнал, че натискът на новите управляващи срещу него няма да спре. От гледна точка на президентските избори този обрат също получи конкретизация. Публично

бе изнесена информация, че на първия тур структури на ДПС са опитвали да възпрепятстват избиратели да гласуват за Йотова, а на втория тур е имало мобилизация както в етнически смесените райони, така и сред българските изселници в Турция, в подкрепа на Гюров. Осезаем електорален резултат от това няма, но политическият ефект е по-скоро негативен. Без да помогне в сериозна степен на Гюров, ДПС хвърли сянка върху претенциите му за политическа принципност. Получи се така сякаш Гюров има задкулисни договорки именно с онази партия, срещу която неговата политическа общност най-силно е протестирала.

„Възраждане“. Партията отложи до последния момент кандидат-президентската си номинация, за да може да внуши политическа инициатива, която променя залозите на кампанията. Този ход не беше твърде успешен. Битуваха основателни коментари, че евродепутатът Петър Волгин би бил силен президентски кандидат, защото би имал сериозни шансове да привлече освен редуцирания електорат на партията, но също и мнозина недоволни леви, русофили и националисти без партийна принадлежност. Вместо това Костадинов избра за пореден път да номинира себе си за държавен глава, а Волгин за вицепрезидент, като по този начин пое риска да ограничи потенциалния си електорат само до партийните привърженици. Дали причината се крие в нежеланието на Костадинов да допусне друг човек в средите на „Възраждане“ да получи по-голяма електорална тежест от самия него, може само да се гадае. Така или иначе, в нито един момент кандидат-президентската двойка на партията не можа да излезе извън сянката на „големия“ сблъсък Йотова-Гюров. Завоюваното трето място със 190 хиляди гласа всъщност е добро постижение, и то сочи, че „Възраждане“ все пак успява да възвърне някаква част от старите си привърженици, които през април са се преориентирали към ПБ, но по-късно са се разочаровали от колебливата политика на Радевото правителство. Президентски и парламентарни избори по принцип не бива автоматично да се сравняват, но в случая с Костадинов, „човека-партия“, това е допустимо сравнение. По-късният призив на Костадинов да се гласува против Гюров, което фактически значи за Йотова, демонстрира и отговорно (и в някакъв смисъл надпартийно) отношение към голямата му антилиберална кауза.

4.
Прогресивният политически и обществен дневен ред

Левицата в мобилизация. Макар и останала извън парламента, Българската социалистическа партия (БСП) реализира пределна мобилизация в подкрепа на двойката Йотова-Вълчев на президентските избори. Може да се каже, че голяма част от организацията на кампанията по места, а също и немалък дял от крайния резултат се дължат именно на социалистите, които основателно приемат Йотова за свой кандидат.

Надеждата на БСП да осъществи завръщане в голямата политика се конкретизира в две направления. Първо, това е идеологическото движение наляво. Публикуваните от лидера Крум Зарков „20 тези за социализъм на нашия век“ събират в концентриран вид новата партийна линия и третират теми като конфликта труд–капитал, критика на приватизацията, дерегулацията, бюджетните икономии и плоския данък; достъпни жилища; здравеопазване над печалбата; признаване на грижовния труд; участие на работещите в управлението; климатична справедливост; критика на прекомерните военни разходи и идея за „друга Европа“ на труда, мира и равенството. В своята цялост тази визия говори за разграничаване както от левия центризъм на глобално и европейско равнище, така и от дефицитите на Радевата „деолигархизация“ на национално равнище. Второ, това е усилието за вписване на БСП в граждански протестни инициативи, очертаващи несъгласие с доминиращата неолиберална линия и нейните пороци. Пример е кампанията „Не залагайте на хазарт старините ни“, пропагандираща фундаментална промяна на втория пенсионен стълб и достигнала до етап внасяне на подписи в Народното събрание.

Синдикалната активност. Дискусиите около предстоящия държавен бюджет за 2027 г. доведоха до нова вълна на мобилизация при синдикатите. Успоредно със секторни протести, както в случая с младите лекари и медицински специалисти, бе разгърната цялостна поредица от акции на КНСБ и „Подкрепа“ в много градове на страната, прерасна-ла в национален протест и автошествие в София. Исканията са много ясни – поне 10% увеличение на възнагражденията в публичния сектор вместо предложените от кабинета 5%, повишение на минималната работна заплата до 690 евро вместо обсъжданите 660, както и отказ от механични съкращения, които биха влошили публичните услуги. Съществен извод от тези прояви е потенциалът за подкопаване на претенцията за „прогресивна“ идентичност на правителството, което все още е натоварено с големи социални очаквания.

5.
Основни изводи, прогнози и препоръки

Ескалацията на войната на Русия срещу Украйна е факт, който буди основателни притеснения за сигурността на целия черноморски регион. Зачестилите дронови атаки поставят под въпрос цивилното корабоплаване в Черно море изобщо, с всички негативни последици за близките държави. Ето защо трябва да бъдат оценени положително усилията на българското правителство за повишаване на отбранителните способности на черноморските държави – членки на ЕС и/или НАТО, но също така и за регионална и европейска координация срещу превръщането на Черно море в театър на бойните действия. Лансираната от българския президент Илияна Йотова идея за мораториум на бойните действия в Черно море следва да бъде много внимателно разгледана.

Новината от седмите президентски избори в България е изборът на първата жена президент в историята на страната, Илияна Йотова. В началото на разглеждания период това изглеждаше почти като даденост, но кампанията и неубедителните резултати на първия тур повишиха политическия залог на надпреварата. Създаде се впечатлението, тиражирано и в глобални и европейски медии, че наблюдаваме сблъсък между проевропейския кандидат Андрей Гюров и проруския кандидат Йотова. Това е повърхностен извод. Йотова има ясен европейски политически профил и доказана лоялност към европейските и евроатлантически партньори на България. Тя, макар и в по-умерена степен от премиера Румен Радев, обаче се застъпва за много по-сериозна активност на ЕС за форсиране на мирен процес в Украйна, включително с изработване на обща европейска платформа за преговори с Русия. Можем да забележим, че подобни нагласи не са изолирани до България и срещат разбиране и в редица други европейски държави.

Изборът на Илияна Йотова в известен смисъл е и потвърждение на линията на промяна в българската политика, стартирала с победата на ПБ на парламентарните избори през април т.г. Би било грешка, обаче, резултатът от 1 ноември да се разглежда просто като поредна победа на премиера Румен Радев. Разочарованието от политиките на действащото правителство е несъмнено. Самата ПБ все още не се е конструирала като реална партия със стабилни местни структури и нейната перспектива продължава да бъде неясна. Предстоящите дискусии около бюджета за 2027 г. трябва да отговорят на въпроса дали кабинетът има своя ясна концепция за реформи, или подчинява поведението си на инерция и ситуативност.

Изборът на Илияна Йотова е и шанс за възраждане на Българската социалистическа партия. Йотова се яви като независим кандидат, но нейната биография и участието на видни фигури от БСП в инициативния ѝ комитет потвърждават ангажимента ѝ към лявото политическо пространство. Некоректно е да се поставя знак за равенство между Йотова и лявото, но не бива да се пренебрегват и новите възможности на европейското ляво в България, произтичащи от народния вот.

Превръщането на ПП и ДБ в център на опозицията срещу кабинета Радев получи ясна легитимация на президентските избори. Други опозиционни партии като ГЕРБ и ДПС видимо съобразяват действията си с тази водеща роля. Резултатът от балотажа превръща Андрей Гюров в политика от това дяснолиберално пространство с най-висока електорална подкрепа. На дневен ред постепенно идва и политическото бъдеще на Гюров, дали като ключов играч в съюза ПП-ДБ, или като инициатор на нова политическа партия.

На България предстои трудна зима, която ще постави на изпитание авторитета на правителството, но заедно с това и ще стимулира бъдещото пренареждане на партийната система.

За автора

Д-р Борис Попиванов е доцент по политология в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Изследванията му са концентрирани в областта на политическите идеологии, теорията и историята на лявото, както и българския преход.

За изследването

Фондация Фридрих Еберт България издава „ПОЛИТБАРОМЕТЪР“ от 2000 година насам, анализирайки актуалните и дългосрочни политически процеси и идентифицирайки тенденциите в българската политика със специален фокус върху политически партии като главни актьори на демокрацията. В ситуация, в която качеството и безпристрастността на българските медии са под въпрос, имаме за цел да предоставим на българските и чуждестранните читатели научна основа за по-нататъшна политическа дискусия.
bulgaria.fes.de

Политбарометър

Илияна Йотова и Кирил Вълчев, подкрепени от управляващата Прогресивна България и социалистическата партия, спечелиха убедително изборите за президент и вицепрезидент.

Либералната десница се утвърди като основен опонент на правителството.

Поредица от инциденти, свързани с националната сигурност, показва сериозната уязвимост на България в контекста на експанзираща война между Русия и Украйна.

Повече информация по темата ще намерите тук:
↗ **bulgaria.fes.de**

Friedrich Ebert Stiftung